

Samo Klemenčič

CHICAŠKI DUHOVI V LJUBLJANI

Uporabnost oz. neuporabnost konceptov in teorij chicaške šole iz "klasične dobe urbane sociologije" pri sodobnem raziskovanju mestnega življenja na primeru preučevanja sprememb v novem okolju v okviru "Projekta Kotnikova"¹

Tako kot seminarska naloga, katere osnovni namen je izpostavljen že v nekoliko daljšem podnaslovu, ima tudi članek obliko trilogije. Prvi del je namenjen predstavitvi teoretskih dosežkov chicaške šole, v drugem sledi predstavitev poteka in rezultatov terenske raziskave, ki sem jo izvedel v pomladnih in poletnih mesecih leta 1995 v okviru "Projekta Kotnikova", tretji del pa kaže poskus sinteze prvih dveh sklopov, saj skuša povezati teoretska izhodišča (s poudarkom na chicaški šoli) s konkretnimi terenskimi raziskavami (na omenjenem primeru).

V idealnem primeru bi tovrstno početje lahko smatrali za eksperiment. Prvi del bi predstavljal izpostavitev hipoteze. V drugem bi bila navedena "empirična dejstva". V tretjem delu bi bila prvotna hipoteza potrjena ali pa zavržena.

KAJ PONUJA CHICAŠKA ŠOLA?

Prvo vprašanje, ki si ga je potrebno zastaviti, se glasi: čemu sploh posvečati toliko pozornosti teorijam in idejam, starim več kot pol stoletja? Razloga, ki opravičujeta tovrstno početje, sta vsaj dva. Prvi je vpogled v zgodovino raziskovanja mest in sledenje razvoju urbane sociološke misli. Drugi razlog pa je pretres metodoloških in teoretičnih izhodišč obravnavane šole ter preučitev njihove uporabnosti za današnji čas.

Seveda bi bilo nadvse primerno in poučno seznaniti se z razvojem urbane sociologije po obdobju "klasične dobe urbane sociologije" (tj. v prvih štirih desetletjih tega stoletja),

vendar bi to predstavljalo preobširno zastavljeno in težko izvedljivo delo v okviru seminarske naloge. Enako velja tudi za predstavitev dosedanjih raziskav mest v slovenskem prostoru, kar pa bi tudi presehalo okvire seminarske naloge. Chicaška šola urbane sociologije predstavlja prvo institucionalizirano in sistematično šolo, ki se je v prvi vrsti ukvarjala s poglobljenim preučevanjem življenja v mestnem okolju.²

Sam izraz "chicaška šola" se nanaša na sociološko tradicijo, povezano s chicaško univerzo v prvih štirih desetletjih našega stoletja. V ameriški sociologiji je ta šola prevladovala v tem celotnem obdobju. V Chicagu je bil ustanovljen prvi oddelek za sociologijo (leta 1892 ga je ustanovil Albion Small) in z njim se je pojavil prvi opaznejši sociološki časopis, *American Journal of Sociology* (1895), ustanovljena je bila *American Sociological Association* (1905), izšel je prvi pomembnejši učbenik za študente, Roberta Parka in Ernesta Burgessa *Introduction to the Science of Sociology* (1921), izdali pa so tudi številne monografije (prim. Marshall 1994: 51-52).

Razlogi nastanka in vplivi na kasnejšo usmerjenost chicaške šole so bili različni.³ Ti vplivi se zrcalijo tudi v dveh osrednjih konceptih chicaške urbane sociologije - urbani ekologiji in urbanem planiranju. Številni avtorji (v nalogi so nekoliko nadrobneje predstavljeni najpomembnejši trije: Robert Park, Ernest Burgess in Louis Wirth) so svoja videnja teh konceptov podajali v mnogih empiričnih in teoretskih delih, ki so bistveno vplivala na razvoj urbanih raziskav in so aktualna še danes.

Urbana ekologija in urbano planiranje izhajata iz pozitivistično-biologističnih naziranj.⁴ Urbana ekologija predstavlja samo jedro t. i. humane ekologije (*human ecology*), ki se je razvila v okviru širše "ekološke teorije", kar je splošno ime za vrsto poskusov uporabe prostorskih karakteristik

¹ Pričujoči prispevek je zgoščen povzetek seminarske naloge pri predmetu *Etnologija Evrope*, ki jo je avtor predstavil na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo 27. 05. 1997, na določenih mestih pa predstavlja dodatno razmišljanje o izpostavljeni problematiki.

² Niti najmanjšega namena nimam dolgoveziti (in dolgočasiti) z (zame nesmiselnimi) vprašanji o tem, kakšna je razlika med urbano etnologijo, urbano sociologijo, urbano antropologijo, urbano zgodovino ipd. Zato tudi ne mislim podrobneje opravičevati izbire chicaške šole urbane sociologije v seminarski nalogi na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo. Pomembno mi je le raziskovalno delo in njegovi rezultati, popolnega ignoriranja vredne pa se mi zdijo etikete, ki stojijo pred posameznimi deli oz. raziskovalci.

³ Ognjen Čaldarevič (1985) je razloge grobo razdelil na objektivne, subjektivne, urbano krizo in filozofske razloge, vplive pa na nemške, organicistične, simbolno-interakcionistične in pragmatistične.

⁴ Celotna chicaška šola urbane sociologije je bila pod močno opaznim biologističnim vplivom, kar lepo ponazarja naslednji odlomek: "Borba za preživetje je nujna za obstoj družbe. Kompeticija, segregacija in akomodacija služijo za ohranjanje socialne distance, fiksiranje statusa, ohranjanje neodvisnosti posameznikov v družbenih odnosih /.../ Proces kompeticije, segregacije in akomodacije je mogoče primerjati z istim procesom pri živalskih in rastlinskih skupnostih. Vas, mestece, mesto ali državo je mogoče preučevati z vidika adaptacije, borbe za obstoj in preživetje njegovih individualnih članov v okolici, ki jo je ustvarila skupnost kot celota." (Robert Park in Ernst Burgess, *Introduction to the Science of Sociology*, 1921, str. 165-166; citirano po: Čaldarevič 1985: 39.) Temeljni štirje elementi, ki tvorijo konceptualni okvir za analizo družbe, so torej kompeticija, konflikt, akomodacija in asimilacija.

kot razlagalnih teorij. Na sledi preučevanja mesta kot neodvisne spremenljivke so namreč chicaški sociologi poskušali razviti niz teorij o strukturi mesta kot relativno diferencirani skupnosti, ki ima svoje zakonitosti razvoja in avtonomne tokove sprememb. Tu je bila humana ekologija v izhodišču razvoja različnih raziskav in teorij klasične sociologije mesta. Ta poddisciplina je nastala po analogiji z biološko ekologijo: humana ekologija se torej ukvarja s preučevanjem človeka in njegove okolice v najširšem smislu, tako kot se klasična (biološka) ekologija ukvarja s preučevanjem odnosov med rastlinskim oz. živalskim svetom in njegovo okolico. Povedano z besedami Charlesa Abramsa (v delu *The Language of Cities: A Glossary of Terms*, 1971):

"Pri humani ekologiji /.../ gre za preučevanje prostorske distribucije ljudi, skupin in institucij, odnosov med njimi; sprememb, do katerih prihaja skozi distribucijo prek procesa adaptacije, kompeticije in prilagajanja." (Cit. po Čaldarović 1985: 14)

"Urbana ekologija ...torej pri razlagi prostorske distribucije pri urbanih populacijah aplicira koncepte, izvedene iz bioloških znanosti. Prostorska distribucija naj bi izhajala iz biotične kompeticije človeških skupin za teritorialne prednosti, vsako od teh skupin pa tvori socialna baza, npr. skupna razredna pozicija ali etničnost. Skupine naseljujejo distinktivna naravna območja⁵ ali sosedstva. Burgessova koncentrično-zonalna teorija je ekološka reprezentacija tega urbanega sistema. Ekološki koncepti invazije, dominacije in sukcesije opisujejo stopnje spremembe ob relokaciji skupin zaradi kompetitivnih pritiskov. Vendar bi neobvladana biotična kompeticija onemogočila družbeni red, zato druga plast družbene organizacije (tj. 'kultura') prekriva in omejuje teritorialno kompeticijo. Ta organizacija vključuje komunikacijo, konsenz in kooperacijo, ki se nahajajo tako v naravnih območjih, ki jih naseljujejo družbeno homogene skupine, kot tudi v po vsem mestu razširjenih mehanizmih integracije, npr. množični kulturi, medijih in urbani politiki." (Marshall 1994: 547)

Razvoj humane ekologije je postopoma pripeljal do neodvisnega raziskovanja prostorskih značilnosti kot odločilnih elementov in do teorije o prostoru kot vzročnem elementu določenih oblik družbenega vedenja. Implicitna predpostavka mnogih socioloških raziskav v Chicagu je bila, da prostorska okolica (*environment*) stimulatивно ali nestimulatивно deluje na posameznika. Logični sklep takšnega nazarja je seveda bil, da se bo posameznikovo vedenje spremenilo na bolje, če ga premestimo iz "nezdrave" v "zdravo" okolico (ali narobe). Pri tem naj bi pomembno vlogo igralo urbano planiranje. Louis Wirth, ki je del svojega opusa posvetil temu vidiku, je urbano planiranje videl kot racionalno sredstvo kontrole (predvsem urbane rasti). Takšna usmerjenost v urbano planiranje je postopoma pripeljala do utopične vere v to, da je s planiranjem mogoče zadovoljivo in temeljito rešiti družbene probleme. Z besedami Čaldarovića:

"Od nekega humanistično izraženega interesa, čudenja in motivacije v zvezi s človekom v velikih aglomeracijah je postopoma prišlo do racionalizirane predstave o tem, da je svet mogoče izboljšati z racionalnim planiranjem." (Čaldarović 1985: 39)

Poseben pomen pri razvoju raziskovanja mest in mestnega življenja ima esej Louisa Wirtha *Urbanism as a Way of Life* (1938), ki je eno od največkrat citiranih (pa tudi kritiziranih) besedil urbane sociologije. V tem delu Wirth operira s pojmom urbanosti kot osrednjim pojmom skozi tri elemente: glede na številčnost populacije, gostoto naseljenosti in heterogenost prebivalstva. Po Wirthu bi za sociološke namene mesto lahko definirali kot relativno veliko, gostoto in permanentno naselitev družbeno heterogenih posameznikov.⁶

Osrednji problem sociologije mesta je v odkrivanju oblik družbene akcije in organizacije, ki se praviloma pojavljajo v relativno permanentnih, kompaktnih naseljih z velikim številom heterogenih posameznikov. Na podlagi opazovanja in raziskovanja je mogoče formulirati veliko socioloških ugotovitev, ki se nanašajo na odnose med številom populacije, gostoto naseljenosti in heterogenostjo prebivalstva ter skupinskega življenja. Na podlagi treh spremenljivk (števila, gostote poselitve in stopnje heterogenosti) urbane populacije je mogoče razložiti značilnosti urbanega življenja ter utemeljiti razlike med mesti različnih velikosti in tipov (Wirth 1964).

PREUČEVANJE SPREMEMB V NOvem OKOLJU V OKVIRU "PROJEKTA KOTNIKOVA"

"Projekt Kotnikova", ki je dobil ime po eni od ljubljanskih ulic, kjer so potekale naše raziskave, je bil del seminarja pri predmetu Etnologija Evrope v študijskem letu 1994/95. Njegov namen je bil v preučitvi različnih vidikov bivanja v mestnih naseljih, kar spada v domeno t. i. urbane etnologije. Vsak od študentov, ki so bili vključeni v ta projekt, si je izbral določeno temo iz širokega spektra vsakdanjega življenja ter se ob prebiranju strokovne literature odločil za metode in način dela. Sam sem se namenil raziskati vsakovrstne spremembe, s katerimi se soočajo posamezniki oz. družine ob spremembi bivalnega okolja. Z drugimi besedami: zanimalo me je, kaj vse se v človekovem življenju spremeni po vselitvi v drugo stanovanje.⁷

V raziskavo je bilo zajeto novo stanovanjsko naselje, ki ga oklepajo Kotnikova, Slomškova in Metelkova ulica. Nahaja se skoraj v centru mesta in v neposredni bližini železniške postaje. Glede na enotno arhitekturno zasnovo, čas izgradnje in dokaj enovito socialno strukturo stanovalcev naselje označuje precejšnja mera homogenosti.

Naselje je bilo zgrajeno nekaj let (približno tri) pred našo raziskavo.⁸ Na splošno je v tem naselju lastniških stanovanj dokaj malo. Veliko teh stanovanj je v lasti Republike

5 Izraz naravno območje ("natural area") uporabljamo za označitev območja, ki ga naseljuje populacija s "skupnim družbenim poreklom, poklicom, interesi ali drugimi razločevalnimi kulturnimi značilnostmi" (Marshall 1994: 348).

6 Dobra definicija urbanosti pa ne sme le iskati karakteristik, ki so skupne vsem mestom, ampak se mora prav tako posvečati tudi variacijam: trgovsko, ribiško, univerzitetno, satelitsko, glavno, rastoče, umirajoče... mesto.

7 V tem konkretnem primeru gre za nova stanovanja v novem naselju sredi glavnega mesta, kjer cene stanovanj spadajo med najvišje v Ljubljani ter s tem tudi v Sloveniji.

8 Izbira teme za seminarsko nalogo (tj. spremembe v novem okolju) je bila možna prav zaradi novosti naselja, saj so se vsi stanovalci uselili šele "pred kratkim" in tako tudi pred kratkim doživeli spremembe.

Slovenije, ki jih oddaja kot neprofitna stanovanja nekaterim svojim uslužbencem. Naj omenim, da v obravnavanem naselju stanuje kar nekaj slovenskih ministrov in poslancev. V štirih blokkih je okoli 80 stanovanj, namenjenih visokim državnim funkcionarjem med njihovim mandatom. Večino teh stanovanj zasedajo posamezniki, ki se pogosto, predvsem ob koncu tedna, vozijo v druge kraje po Sloveniji k svojim družinam.⁹ Dvajset stanovanj je RS dala v upravljanje univerzi: deset (neopremljenih) za domače in deset (opremljenih) za tuje profesorje - slednja so v dobršni meri (še) prazna, kar univerzi povzroča (nepotrebne) stroške.¹⁰

Bloki v naselju so pet- oz. šestnadstropni. Del blokov v pravokotni obliki oklepa notranje dvorišče, v katerem se nahaja zelenica in peskovnik. V pritličnih prostorih naselja so različne trgovine, bifeji, pisarne itd. Nekatera stanovanja imajo balkon, druga ne.¹¹ Vsa stopnišča imajo domofon; brez ključa ali elektronskega signala vstop v stopnišče ni mogoč (pri nekaterih stopniščih na enak način ni mogoč celo izstop). Stanovanjem pripadajo tudi posebni, majhni kletni prostori, drugače pa se pod naseljem nahajajo garaže z vhodnimi vrati na daljinsko upravljanje.¹² Stanovanja so različno velika; za vsa je značilno, da kuhinja in dnevna soba nista ločeni (kar večina stanovalcev dojema kot pomanjkljivost). Za plačevanje stroškov za elektriko, ogrevanje, hišnika, garažo, odvoz smeti in drugo skrbi privatno stanovanjsko podjetje Paté.

V raziskavi sem z intervjuji in anketami zajel deset stanovanj oz. gospodinjstev. Šest stanovanj je med njimi je bilo trisobnih (tri z balkonom in tri brez), eno dvesobno (brez balkona), dve garsonjeri (ena z balkonom in ena brez) ter eno šestsobno z balkonom (ki pravzaprav predstavlja dve združeni trisobni stanovanji). Štiri stanovanja so bila lastniška, šest najemniških.

V vseh gospodinjstvih skupaj se je nahajalo 26 ljudi (12 oseb moškega ter 14 oseb ženskega spola). Povprečno število oseb na gospodinjstvo je bilo 2,6. Povprečna starost oseb je bila 30,5 let. Zanimivo je, da so imele vse odrasle osebe, ki so že končale proces izobraževanja (razen ene) vsaj višješolsko izobrazbo (za eno osebo podatkov o izobrazbi ni); devet oseb je imelo visoko izobrazbo, štiri višjo, ena srednjo, za eno nisem dobil podatka. Pri poklicih so prevladovali ekonomisti (kar štiri od skupno petnajstih oseb).

Velika večina tistih, ki jih je zajela raziskava, je pred vselitvijo v stanovanje na Kotnikovi oz. Slomškovi ulici živela v drugih predelih Ljubljane. Le ena družina je pred tem živela v drugem slovenskem mestu, ena oseba je živela na podeželju, ena družina pa v tujini.¹³

Spremembe v novem okolju so sogovorniki često povezovali s prednostmi in pomanjkljivostmi bivanja v obravnavanem okolju. Prednosti nudita predvsem novogradnja ter ugodna lokacija naselja. Na prvo se vežejo prostornost,

komfortnost, velikost, svetlost in čistoča stanovanja oz. bloka, na drugo pa bližina centra mesta ter številnih pomembnih objektov in ustanov (vrtec, šola služba, kinodvorane, gledališča...) in dobre prometne povezave. Te prednosti so navajali bolj ali manj vsi sogovorniki. Redkeje oz. ponekod samo v enem primeru so navajali prednosti, kot so npr. kabelska televizija, prostorska povezanost kuhinje in dnevne sobe, dobra izolacija, hišnik, ki skrbi za vzdrževanje objektov in ga lahko pokličeš po pagerju, samo tri stanovanja v nadstropju, dvigalo, klet, igrišče in peskovnik v atriju, razmeroma mirna soseska, bližina staršev, bližina cerkve...

(Zlasti) pri redkeje navajanih prednostih je potrebno upoštevati posamezne situacije ter želje in potrebe različnih družin oz. posameznikov. Kabelska televizija se mogoče zdi prednost komu, ki dosti časa preživi pred televizijo (npr. osamljeni upokojenki) ali komu, ki v prejšnjem stanovanju oz. hiši kabelske televizije ni imel - kdor jo je imel že prej, se mu je morebiti sploh ne zdi vredno omenjati kot prednost. Prostorska povezanost kuhinje in dnevne sobe se je zdela ugodna le eni družini z majhnima otrokoma, saj je mati menila, da so tako otroci bolj na očeh in da je komunikacija z njimi na ta način lažja (drugače so bolj ali manj vsi informatorji navajali to prostorsko značilnost kot pomanjkljivost). Prav tako je prednost v atrijskem igrišču in peskovniku ter bližini staršev videla družina z otroki, saj se otroci lahko igrajo v neposredni bližini doma in so pod nadzorom, pri vzgoji in pomoči pa sodelujejo tudi njihovi stari starši; družine oz. posamezniki brez otrok bržkone teh prednosti ne vidijo. Bližina cerkve se je zdela pomembna prednost dvema vernima upokojenkama - nevernim ljudem seveda to ni nikakršna prednost; prav tako se verjetno bližina cerkve ne zdi pomembna prednost mladim vernim ljudem, ki lahko prehodijo daljše razdalje oz. imajo avtomobile in se lahko zapeljejo k maši.

Tudi glede določenih pomanjkljivosti bivanja v obravnavanem naselju so si bili pripovedovalci dokaj enotni. Vrstile so se izjave kot na primer: "Prostorske rešitve so razmeroma slabo posrečene," "Nismo zadovoljni z arhitektom," "Ni mi všeč urbanistična zasnova soseske ter sama zunanja arhitektura novih zgradb" ipd. V tem smislu so najpogosteje navajali že omenjeno prostorsko povezanost kuhinje in dnevne sobe ter preozek in v veliki meri neuporaben balkon - tisti, seveda, ki balkon imajo.¹⁴ Redkeje kot arhitekturne pomanjkljivosti so bili omenjeni slab razgled, kopalnica brez okna, prezračevanje iz kuhinjske nape v kopalnico, hladno oz. dolgočasno stopnišče, pomanjkanje odtoka v atriju (zaradi česar voda zastaja) itd. Mati dveh majhnih otrok je tudi menila, da so bili za otroke precej nevarni navznoter obrnjeni nosilci na balkonu (dokler jih ni njen mož odžagal).

Glede pomanjkljivosti, povezanih z blokom in naseljem so imeli sogovorniki zelo podobna mnenja še o štirih

⁹ Po pričevanju ene od sogovornic je ok. 60 od teh 80 stanovanj "napolnjenih s samci, od katerih soseska nima nič."

¹⁰ Univerza za ta stanovanja od profesorjev pobira profitne najemnine - ki so sicer še vedno dosti nižje od realnih najemnin v Ljubljani, čeprav sama plačuje RS le neprofitno najemnino.

¹¹ Tisti stanovalci, ki balkon imajo, večinoma trdijo, da je precej neuporaben, saj je zelo ozek in dolg: 6 x 0,8 m.

¹² Sprva je vhod v garažne prostore menda zapirala le zapornica. Ko so se ljudje začeli pritoževati nad "klateži", "pijanci", "narkomani", ki so se tam zadrževali, so vgradili posebna vrata na daljinsko upravljanje. Prav tako se stanovalci še vedno pritožujejo nad "nezaželenimi obiskovalci" atrija.

¹³ V zadnjem primeru gre za petčlansko italijansko družino direktorja nekega podjetja, ki je pred tem 17 let preživela v Afriki: v Kentiji, Ugandi...

¹⁴ Balkon zato ponekod uporabljajo za skladiščenje "stare šare"; v eni od družin ga otroka uporabljata za igro; v enem primeru ga upokojena bančna uslužbenka uporablja za gojenje rož; v nekaterih primerih pa stanovalci sploh ne vedo, kaj bi z njim počeli.

stvarih. Najprej velja omeniti, da vhodna vrata nimajo kljuka na notranji strani in da je za izhod potreben ključ oz. ponekod zadostuje elektronski signal iz stanovanja. To je precej nepraktično (saj je npr. potrebno obiske ob odhodu pospremiti do vhodnih vrat v stopnišče in jim jih odkleniti), lahko pa je celo nevarno (npr. v primeru požara človeka lahko zagrabi panika in ob begu pozabi vzeti ključ od vhodnih vrat v stopnišče in zato ne more zapustiti gorečega bloka). Kot pomanjkljivost ali - bolje rečeno - neprijetnost so bolj ali manj vsi sogovorniki navajali, da se v atriju in v bližini zadržujejo klošarji, pijanci, razposajena mladina, narkomani (ki tudi urinirajo, bruhaajo in puščajo smeti). Nekateri so kot vzroke za tovrstno stanje omenjali "klošarski" bife Ježek na vogalu Kotnikove 23 (nasproti "uglajenega" bara Harlekin na vogalu Kotnikove 20 v obravnavanem naselju), kjer naj bi ti ljudje popivali. Drugi, čeprav redkejši, so menili, da svoje prispeva tudi bližina *skvota* na Metelkovi; tretji so spet trdili, da je verjetno kriv *market* v obravnavanem naselju, ki je odprt do 22^h zvečer in kjer ti ljudje kupujejo ceneno alkoholno pijačo, ko so ostale trgovine v bližini že zaprte. Često izpostavljen problem je bil izredno dobra akustika v naselju - zaradi česar naj bi zelo dobro slišali moteč hrup z ulice (kar je delno povezano tudi s prej omenjenimi "nezaželenimi gosti"). Prav tako se večina sogovornikov strinja, da je v naselju premalo zelenja. Redkeje navajane pomanjkljivosti pa so bile še pokajoče stene, izoliranost od sosedov, slabo založene trgovine (predvsem primanjkuje sadja in zelenjave), veliko stoječega prometa, nekaj še zaprtih lokalov (ta del naselja naj bi bi tudi zanemarjen), dokaj prometne (in za otroke neprimerne) ceste itn.

Tudi pri redkeje navajanih pomanjkljivostih (tako kot pri prej omenjenih prednostih) je potrebno upoštevati posamezne situacije ter želje in potrebe različnih družin oz. posameznikov. Pri tem imajo velik pomen razmere (okolje), v katerih so sogovorniki živeli pred vselitvijo v obravnavano okolje. Ker jih je večina pred tem živela v manjših in starejših stanovanjih ali pri sorodnikih (zlasti starših), so kot pomembno prednost zelo cenili novost, prostornost, komfortnost, svetlost stanovanja. Prometne in za otroke neprimerne ceste je kot pomanjkljivost navedla mati dveh majhnih otrok. Nad izoliranostjo od sosedov se je pritoževala 74-letna upokojena zdravstvena delavka, ki je sosedske odnose v prejšnjem okolju označila za "dobre", za sosedske odnose v novem okolju pa je v anketi obkrožila: "Jih (skoraj) ni". Seveda se (vsaj rahlo) razlikujejo tudi posamezna stanovanja oz. bloki, zato absolutne posplošitve za celotno naselje niso mogoče.

Na splošno so se bolj ali manj vsi sogovorniki strinjali, da je preselitev za njih predstavljala spremembo na boljše. Skoraj vsi so navedli, da nameravajo v stanovanju ostati, če bo to le mogoče (npr. zaradi službe ipd). Le pri študentskem paru je ona napisala, da v tem stanovanju ne namerava ostati (ker želi živeti sama), medtem ko je on rekel, da še ne ve. Prav tako je bila glede prihodnosti negotova upokojena zdravstvena delavka, zagotovo pa v sedanjem stanovanju ne namerava ostati šestčlanska italijanska družina (kar je seveda razumljivo).

Zanimivo je, da so se ponekod odgovori na ista vprašanja znatno razlikovali celo znotraj družine. To vsekakor kaže, kako različno lahko iste situacije in njihove spremembe dojemajo celo posamezniki, ki drugače živijo v dokaj tesni povezanosti in soodvisnosti. Hkrati se v tem zrcali potreba po dodatnem preverjanju izjav sogovornikov in sogovornic (npr. z istimi oz. podobnimi vprašanji, zastavljenimi na drugačen način). Prav tako je potrebno omeniti težave pri

interpretaciji in analizi tovrstnega gradiva ter neizogibnost delne subjektivnosti oz. nezmožnost popolne objektivnosti v raziskovalčevem pristopu.

KDO SE SPLOH ŠE BOJI DUHOV?

Kako bi torej lahko povezali več kot pol stoletja stare koncepte in teorije chicaške urbane sociologije s sodobno raziskavo življenja v ljubljanskem naselju? Ali je iskanje vzporednic pri dveh tako časovno kot prostorsko zelo oddaljenih stvareh sploh smiselno? Ali je največ, kar se lahko iz tega izcimi, prisiljeni eklekticism?

Teoretska podlaga je na terenu lahko v pomoč le pri izbiri metod dela. Še tako dobro in natančno poznavanje najpomembnejših besedil urbane sociologije/etnologije raziskovalcu ne zagotavlja, da ga bodo pripovedovalci sprejeli medse in mu posredovali podatke, ki ga zanimajo. Pri tem igra največjo vlogo njegov značaj - komunikativnost, odprtost, intuicija, energičnost, pogosto je pomemben tudi humor. Tega pa se ni mogoče naučiti iz knjig.

Teoretska osmislitev je pomembnejša pri analizi in interpretaciji podatkov. Pri tem seveda obstaja nevarnost podzavestnega "prikrajanja" rezultatov raziskave v skladu z zastopano teorijo. Ta nevarnost se lahko pojavi že na terenu, če raziskovalec "vidi, kar želi videti" in "sliši, kar želi slišati". Še pogostejša so tovrstna izkrivljanja pri končnih predstavitvah rezultatov, ko raziskovalec očrtuje neka pravila, tipičnosti, značilnosti ipd. Po mojem mnenju je celo mogoče ena in ista dejstva oz. pojave interpretirati celo na toliko različnih načinov, da ustrezajo (skoraj) vsaki teoriji.

In kako je mogoče rezultate raziskovanja sprememb v novem okolju v okviru "Projekta Kotnikova" tolmačiti skozi diskurz urbane sociologije chicaške šole? Vprašanje lahko tudi obrnemo: ali nam konkretni rezultati raziskovanja določenega vidika mestnega življenja lahko pomagajo razumeti (ne ravno enostavne in v preprostem jeziku podane) urbano-sociološke teorije, kot nam jih ponuja chicaška šola?

V terminologiji chicaške šole bi raziskovano ljubljansko naselje po vsej verjetnosti lahko označili za "naravno območje", ki ga (po že omenjeni definiciji oxfordskega sociološkega slovarja) naseljuje populacija, ki ima "skupno družbeno poreklo, poklic, interese ali druge razločevalne kulturne značilnosti." Čeprav močno dvomim v posploševanje "razločevalnih kulturnih značilnosti" na celotno populacijo, bi bilo v primeru pričujoče raziskave vendarle mogoče izpostaviti določene kulturne elemente, ki se zdijo močno prisotni v obravnavanem "naravnem območju."

Nedvomno velja na tem mestu poudariti dokaj visok družbeni ugled, ki ga imajo številni posamezniki, ki naseljujejo to "naravno območje". Ne smemo namreč pozabiti, da gre za najvišje državne uslužbenke (npr. ministre in poslance), univerzitetne profesorje, tuje veleposlanike itd. Njihov družbeni ugled ima v tem primeru precej malo opraviti s socialnim poreklom, zato pa toliko bolj z izobrazbo, poklicem in zaposlitvijo. Opazili smo že, da je raven izobrazbe pri danem vzorcu zelo visoka, službe pa nadpovprečno dobro plačane.

Pojem "biotične kompeticije" bi v našem primeru lahko povezali z družbenim ugledom kot posledico izobrazbe, poklica in zaposlitve. Po vsej verjetnosti se vsi strinjamo, da visoka mesta v državnem aparatu, na univerzi, v dobrostoječih in uveljavljenih podjetjih itn. terjajo veliko količino in intenzivnost rivalstva med posamezniki, ki stremijo k

tovrstnim ciljem. Prav tako bi lahko rekli, da "biotična kompeticija" poteka na čisto konkretnem, prostorskem nivoju: zidava novega naselja (in podrtje starega) je posledica zmage ene populacije z dokaj enotno "socialno bazo", katere jedro je družbeni ugled in vpliv, v "biotični kompeticiji" človeških skupin za teritorialne ugodnosti". "Relokacija" obravnava populacije je torej posledica predhodnih procesov "invazije", "dominacije" in "sukcesije".

Pri poskusu aplikacije Burgessove koncentrično-zonalne teorije v pričujoči nalogi bi najverjetneje ugotovili, da je novo naselje, ki ga oklepajo Kotnikova, Slomškova in Metelkova ulica, nastalo kot posledica teženj vsake cone, da bi se razširila na račun drugih. Po drugi strani bi kdo utegnil trditi, da je naselje premišljen proizvod "urbanega planiranja" kot "racionalnega sredstva kontrole, predvsem urbane rasti." Burgessova delitev con, ki so jo posnemali tudi številni kasnejši raziskovalci ameriških velemest, bi se na primeru Ljubljane seveda izkazala za nesmiselno. Vsekakor bi si bilo mogoče izmisliti posebno delitev za ljubljanski model. Recimo, da bi naše naselje spadalo v kategorijo "rezidenčna cona politično-gospodarske smetane" (vse po Čaldarović 1985).

Z malo domišljije bi naše naselje lahko dojemali tudi kot del mesta (se pravi Ljubljane) kot sociološkega laboratorija. Ob podrobnejši raziskavi načina življenja stanovalcev pred in po vselitvi v nova stanovanja bi lahko preverili ekološke trditve o medsebojnem delovanju okolice in posameznika - vplivu prostorskega na socialno in narobe. Idealno bi bilo, če bi lahko nekaj ljudi s socialnega dna (npr. z Rakove Jelše) preselili v sam družbeni vrh našega naselja in obratno ter opazovali spremembe. Tedaj bi lahko z dokajšnjo gotovostjo ugotovili veljavnost implicitne predpostavke, da se bo posameznikovo vedenje spremenilo na boljše oz. na slabše, če ga premestimo iz "nezdrave" v "zdravo" okolico in obratno.

Kaj pa "urbanost kot način življenja" v tem ljubljanskem naselju? Recimo, da bi bilo na podlagi podrobnejšega opazovanja in raziskovanja mogoče formulirati sociološke ugotovitve, ki bi se nanašale na odnose med številom, gostoto naseljenosti in heterogenostjo prebivalstva ter skupinskega življenja. Ali mi je v kratki raziskavi sprememb v novem okolju v okviru "Projekta Kotnikova" sploh uspelo nakazati možnosti za formulacijo tovrstnih socioloških ugotovitev, pa naj oceni bralec sam.

Pričujoči prispevek (tako kot tudi sama seminarska naloga) ne ponuja dokončnih, absolutnih rešitev in razlag. Nakazuje zgolj primer razmišljanja o uporabnosti starih konceptov in teorij za današnji čas. Če bi se to izkazalo za popolnoma nesmiselno in neplodno početje, zakaj bi sploh trtili čas z novimi idejami in predlogi, ko pa bi le-ti prej ali slej prav tako postali povsem neuporabni? Ali pa so družboslovne teorije le pokvarljiva "hrana", ki je zelookusna, dokler je sveža, in užitna samo, dokler ji ne poteče rok trajanja?

"Družbena dejstva" je mogoče razlagati z aparatom (skoraj) vsake teorije, če je tisti, ki jo uporablja, le dovolj spreten in iznajdljiv. Zato npr. chicaški duhovi lahko strašijo celo v Ljubljani. Vendar, kdo se sploh še boji duhov? Včasih se je z njimi prav zabavno poigrati.

LITERATURA:

- MARSHALL, Gordon (ur.) 1994: The Concise Oxford Dictionary of Sociology. Oxford University Press. Oxford.
- ČALDAROVIČ, Ognjen 1985: Urbana sociologija. Socijalna teorija i urbano pitanje. Globus. Zagreb.
- WIRTH, Louis 1964: On Cities and Social Life. (Abbot J. Reiss, Jr. (ur.)). University of Chicago Press. Chicago.

Priloga 1:

STRUKTURA STANOVANJ IN GOSPODINJSTEV (tabela)

Tabela prikazuje obiskana stanovanja glede na velikost, število sob, lastniško oz. najemniško razmerje stanovalcev ter ljudi, ki živijo v teh stanovanjih (število ljudi, spol, starost, izobrazba in poklic).

	STANOVANJE			GOSPODINJSTVO			
	velikost	število sob	last./naj.	spol	starost	izobrazba	poklic
1	85 m ²	3	naj.	M Ž	42 30	visoka višja	docent učiteljica
2	85 m ²	3	last.	Ž	65	višja	up. zdravst. delavka
3	100 m ²	3	naj.	M Ž	31 31	visoka visoka	pravnik nezap. psihologinja
				M Ž	5 3	- -	- -
4	100 m ²	3	naj.	M Ž Ž Ž	34 33 5 8 mes.	visoka visoka - -	ekonomist ekonomistka - -
5	85 m ²	3	naj.	M Ž	30 29	visoka visoka	ekonomist pravnica
6	35 m ²	garsonjera	last.	M Ž	25 24	srednja srednja	študent študentka
7	50 m ²	garsonjera	naj.	Ž	80	srednja	up. bančna uslužbenka
8	60 m ²	2	last.	Ž	74	višja	up. zdravst. delavka
9	100 m ²	3	last.	M Ž M M	45 43 17 13	višja visoka osnovna -	komercialist profesorica dijak učenec
10	185 m ²	6	naj.	M Ž M Ž M	46 45 17 14 11	visoka ? osnovna - -	ekonomist gospodinja dijak učenka učenec

Stanovanja 1, 2 in 5 so prav tako velika kot 3 in 4, le da nimajo balkona. Tudi stanovanje 6 je tako veliko kot 7 brez balkona. Stanovanja 8, 9 in 10 so brez balkona in se nahajajo na Slomškovi ulici, vsa druga stanovanja pa so na Kotnikovi ulici. Stanovanje 10 (v katerem stanuje tuja 5-članska družina) pravzaprav predstavlja dve združeni stanovanji, na kar kaže že njegova velikost; za to stanovanje se zgolj domneva, da je šestsobno. Velikost stanovanj je zaokrožena na najbližji kvadratni meter.

V stanovanjih 1 in 5 sta bili v času najinih obiskov gostiteljici vidno noseči in najbrž se je število ljudi v teh dveh gospodinjstvih kmalu povečalo. (Po preverjenih podatkih je stanovanje 1 pridobilo novega moškega člana.)

Priloga 2:

SPREMEMBE (ŠIRŠEGA) OKOLJA (tabela)

Tabela prikazuje spremembe širšega okolja glede na to, ali so ljudje, zajeti v raziskavo, pred vselitvijo v obravnavano naselje živeli v Ljubljani, v kakšnem drugem mestu, na podeželju (v vasi) ali v tujini. Stanovanja so razvrščena v istem zaporedju kot v tabeli v prilogi 1. Vsak X označuje eno osebo.

Sogovorniki so pred vselitvijo v sedanje stanovanje živeli:				
	V LJUBLJANI	V DRUGEM MESTU	NA PODEŽELJU	V TUJINI
1	X		X	
2	X			
3	XXXX			
4		XXX		
5	XX			
6	XX			
7	X			
8	X			
9	XXXX			
10				XXXXX

Par iz stanovanja 1 je pred vselitvijo na Kotnikovo živel ločeno; prav tako tudi para iz stanovanj 5 in 6. V družini iz stanovanja 4 se je kasneje (tj. po priselitvi) rodil še en otrok.

Priloga 3:

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI BIVANJA V OBRAVNAVANEM OKOLJU (tabela)

Tabela prikazuje prednosti in pomanjkljivosti bivanja v obravnavanem naselju v odnosu do stanovanja, bloka, naselja ter širše okolice, kot so jih opisovali sogovorniki; nekatere so navajali pogosto, druge redkeje.

PREDNOSTI		
	Pogosto navajane prednosti	Redkeje navajane prednosti
<i>stanovanje</i>	- stanovanje je novo, prostorno, komfortno, svetlo;	- kabelska televizija; - dnevna soba in kuhinja nista ločeni (majhni otroci so bolj na očeh); - dobra izolacija;
<i>blok</i>	- novogradnja; - čistoča;	- hišnik skrbi za vzdrževanje (pokličesh ga lahko po pagerju); - samo tri stanovanja v nadstropju; - dvigalo; - klet;
<i>naselje</i>	- novogradnja;	- igrišče in peskovnik v atriju;
<i>širša okolica</i>	- bližina mestnega centra ter številnih pomembnih objektov in ustanov (vrtec, šola, služba, kinodvorane, gledališča, kolodvor...); - dobre prometne povezave;	- soseska je razmeroma mirna; - bližina staršev; - bližina cerkve;
POMANJKLJIVOSTI		
	Pogosto navajane pomanjkljivosti	Redkeje navajane pomanjkljivosti
<i>stanovanje</i>	- kuhinja ni ločena od dnevne sobe; - balkon je preozek in neuporaben;	- nosilci na balkonu so obremenjeni (kar je nevarno za otroke); - slab razgled; - stene pokajo; - kopalnica brez okna; - prezračevanje gre iz kuhinjske nape v kopalnico;
<i>blok</i>	- vhodna vrata nimajo kljuka na notranji strani (za izhod je potreben ključ oz. ponekod zadostuje elektronski signal iz stanovanja);	- hladno stopnišče; - dolgočasno stopnišče; - izoliranost od sosedov;
<i>naselje</i>	- v atriju in v bližini se zadržujejo klošarji, pijanci, narkomani (ki tudi bruhamo, urinirajo in puščajo smeti); - akustika (močno se slišijo glasovi z ulice); - premalo zelenja;	- v atriju ni odtoka (voda zastaja); - trgovine so slabe (predvsem primanjkuje sadja in zelenjave); - veliko stoječega prometa; - del lokalov je zaprt (ta del je tudi zanemarjen);
<i>širša okolica</i>		- ceste so dokaj prometne (in za otroke neprimerne).

Summary

CHICAGO GHOSTS IN LJUBLJANA

Samo Klemenčič

Usefulness and/or uselessness of concepts and theories of the Chicago School from "the classical period of urban sociology" in modern study of city life on the example of researching changes in the new environment within the framework of "Project Kotnikova":

The article is a condensed summary of a seminar work, which the author presented at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology on 27th of May, 1997. Like the seminar work, of which basic purpose is already exposed in a somewhat longer subtitle, the article possesses a form of trilogy. The first part is reserved for the presentation of theoretical achievements of the Chicago School; in the second follows the presentation of the course and results of a field-research, which was conducted in Ljubljana in the spring and summer months of 1995 as a part of "Project Kotnikova"; the third part shows an attempt of synthesis of the first two parts, because it tries to connect the theoretical starting-points (with the emphasis on the Chicago School) and particular field-research (on the above mentioned example).